

ОРИГЕНОВО УЧЕЊЕ О ЕВХАРИСТИЈИ

Жан Данијелу

У антици, Оригеново учење о Евхаристији није било предмет никаквих расправа. То је, напротив, једно од питања које је највише привлачило пажњу модерних теолога. Наиме, протестанти су се ослањали на Оригена како би порекли њено стварно постојање и потврдили једну симболичку теорију о Евхаристији. Католици су са лакоћом показали да одређени текстови јасно потврђују присутност Евхаристије, док текстове који су недвосмислено симболички, они у потпуности одбацују као оне који немају никакве везе са Евхаристијом.¹ Дакле, оваква подела текстова је искривила Оригенову мисао, а његово становиште нам, уствари, долази из оног што се не може сагледати, како је то добро приметио У. Фон Балтазар (*Mysterion*, стр. 545). Овде, као и свуда, се треба подсетити, уколико желимо да разумемо Оригенову светотајин-

ску мисао, три ствари: установе из Старог Завета су префигурације Новог Завета – а не реалности видљиве Цркве; на другом месту, Ориген, будући учитељ, увек много више инсистира на светотајности проповедања него Литургије; најзад, на трећем месту, то су видљиви знаци култа – и овде се баш пројављује платоновски начин размишљања – који Оригена занимају као обележја духовне реалности. То ће рећи да он никако не пориче реалност Евхаристије, већ се лепо види да је предочени трочлани разлог заправо, тај који ће га навести да њен значај умањи. А признањем које јој одаје, тиме само још више добија на значају.

Видели смо у одломку из *Омилија на Књигу броева*, одакле смо кренули, да Ориген говори о „начину на који треба примити Свето причешће и даје нам објашњење обреда по коме се оно врши“ (V, I). Алузија на светост Евхаристије у потпуности је сагледива. *Прошив Келса* садржи још један занимљив текст: „Ми који хвалимо Господа Васељене, једемо хлеб који нам је дат милошћу (εὐχαριστία) и молитвом отаца, и који је тако постао тело благословено молитвом, које освећује оне који га узимају на том светом месту“ (VIII, 32). Овде имамо конкретну алузију на посвећену молитву над хлебом, која се зове Евхаристија, а потом и на стварност освећену тим хлебом, на освећена добра заједнице и милости за коју се она моли. Текст је недвосмислен. Даље чита-

¹ Батифол, *Евхаристија*, стр. 270.

мо: „Имамо освећење (σύμβολον) чина молитвама упућеним Богу које се зове Евхаристија“ (VIII, 57). Овај текст, не да не унижава претходни као што се тврдило, већ га, напротив, само потврђује. Имамо још две конкретне алузије на обреде који иду уз Евхаристију. Прва се односи на целив мира: „Из овог (*Rom.*, XVI, 16) и других сличних текстова, по црквама се преносио обичај да после молитава, браћа један другог целивају. Апостол назива овај пољубац светим, чиме нас учи, пре свега, да су свети они пољупци који се дају у цркви, а потом и да ти пољупци нису притворни. Да пољубац верујућег доноси са њим мир и искреност нелицемерне љубави“ (*Co. Ro.*, X, 33 видети и *Co. Cant.*, I; Baehrens 92). Други одломак алудира на обичај примања освећеног хлеба у десну руку: „Знате ви који сте обично присуствовали светим тајнама, да када примите тело Господње, чувате га са много обазривости и поштовања из страха да ни мрвица не испадне, и са њом се не изгуби нека од благодати“ (*Ho. Ex.*, XIII, 3).

Гледиште које Ориген највише истиче, док говори о обредима, као и док говори о крштењу, јесте гледиште о припремама верних, неопходних за примање освећења. Ништа га више не чуди од поимања које искључиво инсистира на делотворности освећења као таквог, а притом умањује његов духовни смисао. Наведимо, најпре, један текст који је јасан, а задржава се у домену општости: „Оглушаваш се о суд Божији

о немарнима и о опомене Цркве. Не страхујеш да се сјединиш са телом Христовим узимајући Свето Причешће, као да си чист и невин, и као да у теби ничег недостојног нема, и мислиш да ћеш тако избећи суд Божији. Зар се не сећаш оног што је записано: ‘Има међу вама слабих и болесних’. Зашто су многи слаби? Зато што, нити трпе, нити се испитују, нити разумеју шта значи прикључити се Цркви и приступити тако великом и предобром освећењу“ (*Ho. Lev.*, XIII, 5; *Ho. Ps.*, XXXVII, II, 6; *P. G.*, XII, 1386). Тиме можемо видети да покајне молитве одјекују у евхаристијској Литургији претходећи јој.

Истину говорећи, у неким другим деловима, Ориген, по истом питању, посебно скреће пажњу на стања духа која као да умањују чин освећења као таквог. Као што је то случај у овом, значајном и тешком пасусу: „Дакле, овде се ради о телу Господњем, онај који га узима, осећа његове благодати, под условом да приступа овом хлебу чиста духа и мирне савести. Па тако, ако не поједемо овај хлеб у смислу да не поједемо хлеб освећен речју Божијом и молитвом (ἔντευξις), није да нисмо лишени добра, ни ако га поједемо (у правом смислу те речи), није ни да смо испуњени свеколиким добром; наиме, узрок лишавања су злоба и грехови, а узрок обиља, праведност и живот испуњен врлинама, по речима Павла: Нити живимо у обиљу ако једемо, нити оскудевамо у нечему ако не једемо“ (*Mt. Co.*, XI, 14). Овај текст је, пре свега, занимљив

због своје јасне алузије на освећење. А још је и више занимљив због снаге којом се у њему истиче неопходност припрема да би се примило причешће. Штавише, изгледа као да се овде одбацује могућност да освећење, само по себи, уопште има делотворности. Али ми смо, уосталом, већ видели да то никако није било и Оригеново мишљење. Другим речима, он мисли да је материјалан причест по себи, без духовних припрема, души бескористан. А то је опет, јасније одређено у пређашњем делу у којем Ориген каже да „оно што је освећено речју Божијом и молитвом, не освећује нужно онога који се причешћује, јер у супротном, би био освећен и онај који недостојно једе хлеб Господа“.

Мање је јасно објашњење које Ориген потом даје. Када говори о „храни освећеној речју Божијом и молитвом“, он прави разлику између два њена вида: „Као материја, храна одлази у стомак и бива сварена; а када долази са молитвом, по аналогiji вере, постаје делотворна, узрокује расућивање духа који тада увиђа оно што је делотворно. А то није хлеб у материјалном смислу, већ реч изговорена над тим хлебом који делује на оног који га једе, достојно Господа“. Израз је неприкладан, али је мисао јасна. Ориген потврђује да је оно што освећује управо освећење. А то није хлеб као такав, већ хлеб са молитвом. Остаје да, Ориген, као да раздваја два вида хлеба. Томина теологија разликује *substantia* и *species*. Оригенова подела, више плато-

нистичка, свела би се на разликовање два вида постојања: видљиву и пропадљиву материју и непролазну стварност тела Христовог.

Према томе, нема никакве сумње, иако су неке формулације о томе још несигурне, да је Оригенова теологија Евхаристије православна. Али оно што остаје сигурно и што се може прикључити целовитом оригенистичком учењу о култу, је да Ориген унеколико потцењује значај Евхаристије у корист духовне хране и библијске речи. Ориген наставља: „О телу се овде говори алегорички и симболички (τυπικῶς καὶ συμβολικῶς). А могло би се много тога казати и о самој Речи која од себе начини тело и храну.“ Поново увиђамо како се прави разлика између два начина причешћивања, са освећеним телом и самом Речју која се изговара. Оваква разликовања налазимо и на другим местима. Она су уобичајена у Оригеновој теологији о Евхаристији. Па тако у *Омилијама на Књију бројева* : „Каже се да пијемо крв Христову, не само током обреда освећивања, већ и док слушамо речи“ (XVI, 9; VII, 152). Овде је веома јасно разликовање два освећења, обредног и путем речи. А између ова два начина примања Речи Божије, чини се да Ориген други начин више истиче. Тако у *Со. Јо.* : „Нека и прости узимају хлеб и вино (ἁπλοῦστεροις), на начин на који се примање Евхаристије највише примењује, али нека то буду они који су кадри да чују најдубље, следећи божански пример, онако како

је потребно да би нас Реч истине нахранила“ (XXXII, 24; *Pr.* 468). На исти начин, у одломку који смо већ делом навели, Ориген, присећајући се како се хришћани брину да им не испадну мрвице евхаристијског хлеба из десне руке, каже: „Ако са толико обазривости узимате и чувате тело, и с правом тако поступате, како онда мислите да би мање грешно било занемарити Реч Божију од тела његовог“ (*Ho. Ex.*, XIII, 3).

Читајући ове редове, не можемо а да не помислимо на разлику коју Ориген, поводом Васкрсења, прави између светине којој су потребни чулни докази и духовних којима је само важно Васкрсење духа. Чини се да су култ и освећења неопходни само простима. Постоји јасна потврда превасходности духовног причешћивања. С тим у вези, треба нагласити и то да је за Оригена хлеб символ Логоса како у Старом, тако и у Новом Завету. И није символ Евхаристије већ саме Речи. Увек наилазимо на исту проблематику проналажења места домена освећености у ствараоцевој мисли. Бројни су текстови који нам дају овакву врсту тумачења Старог и Новог Завета. У *Ho. Le.*: „Господ је рекао: Ако не једете тело моје и не пијете крв моју, нећете имати живота у себи. Исус, зато што је потпуно чист, сво његово тело је храна и сва његова крв је пиће, зато што је свето све што он уради и истина све што каже. И зато је његово тело заиста храна, а његова крв заиста пиће. Наиме, са телом и крвљу своје речи, као пречистом

храном, он напаја и храни читав људски род“ (VII, 5; VI, 387).

Наставак текста нам лепо показује смер његове мисли: „Онај који не жели да чује ове речи, већ их изврће и мења им смисао, као они који су говорили: Како ће нам овај принети своје тело као храну? Ко може да га слуша? И који се од њега удаљише. Али ви, ако сте синови Цркве, ако сте поучени духовним значењем (*mysteriis*) Јеванђеља и ако реч отелотворити живи у вама, препознајте да оно што говоримо од Господа долази. Речи написане у светим списима тумачите као симболе и тако их и проучавајте, и имајте их као духовне, а не као телесне. Узмете ли их за телесне, оне ће вас повредити, а неће вас ни нахранили. Истина, чак и у Јеванђељу постоји писмо које убија“. И ту се добро уочава мешање планова код Оригена. У свом маниру, он овде супротставља јеврејски материјални култ, који осуђује самим оваквим одређењем и хришћански култ, чисто духовни. Као и обично, значење видљивог хришћанског култа је стављено по страни.

Међутим, погрешно би било сматрати да је то питање неразјашњено. Оно се појављује у следећем одломку: „Неће заспати док не поједете крв рањених. Како се овај народ, достојан хвале, могао усудити да пије крв рањених, кад је храњење крвљу заповестима Божијим најстроже забрањено. Нека нам кажу који је то народ који пије крв. Чувши ове речи у Јеванђељу, Јевреји се управо и

саблазнише. Али народ хришћански их слуша, са њима сроста, и следи оног који каже: Ако моју крв не пијете, нећете имати живота у себи. Каже се да пијемо крв његову, не само током обреда освећења, већ и када к себи примамо речи Христове, у којима је живот и садржан“ (*Омилије на Књију брочева*, XVII, 9). Јасно нам је да се Ориген противи Јеврејима у њиховом сувише дословном и грубом разумевању, не само причешћивања речју већ и причешћивања освећењем, које се овде враћа у оквир духовног култа.

Само у овом духовном култу Евхаристија је на нижем ступњу, док је мистична опијеност надилази: „Тај хлеб који Бог-Реч назива својим телом јесте реч која храни душе, реч која долази од Бога-Речи, хлеб од Хлеба небеског. А то пиће које Бог-Реч назива својом крвљу, јесте реч која насићује и узвишено опија срца оних који га пију. Бог-Реч није својим телом назвао видљиви хлеб који је држао у својим рукама него Реч током освећења када ће тај хлеб да буде преломљен... Наиме, шта су тело и крв Бога-Речи ако нису реч која храни и реч која радује“ (*Co. ser. Mt.*, 85; P. G., XIII, 1734). Ово је последњи израз који се овде јавља са вином које опија. То је литургијска алузија на XXII псалам који се певао у ноћи васкрсења и који је представљао неку врсту симбола освећења. Закључујемо да се евхаристијска Литургија крије иза тога. Али оно што је непосредно изражено је занос који Реч даје

души, па је и овде духовни поглед у правом смислу речи мистичан.

И то нас доводи до последњег закључка. Овде видимо да се јавља једна мисао која ће надаље остати одлика светотајинске теологије Источне Цркве, и која ће поставити паралелу између освећења и мистике. Та мисао која се развија код Оригена, а коју ће разрадити Григорије Ниски, наћи ће свој коначни и савршени израз код Николаја Кавасиле. Треба се осврнути и на странице Гђе Ло-Бородин: „Божанска милост освећења према Николи Кавасили“ (*Rev. Sc. Phil. Théol.*, nov. 1935 – avril 1936). Крштење је освећено увођење, помазање напретка, Евхаристија заједнице. Овим етапама одговарају три дела Соломонова: *Приче Соломонове*, *Пројоведник* и *Песма над њемама*: „Теологији освећења, у којој је препород крштењем био њен први увод, придружује се теологија мистичних стања, и хришћанским душама отвара поглед према $\epsilon\nu\omega\sigma\iota\varsigma$ – $\theta\acute{\epsilon}\acute{\omega}\sigma\iota\varsigma$ “ (avril 1936, p. 328). □

Изворник: *Jean Daniélou, Origène, Table ronde, Paris, 1948, сѹр. 74–79*
(ѹолавлѹе „L'Eucharistie“).

Превод са француској:
Маја Милосављевић